

LEON LEYSON

*Met medewerking van
Marilyn J. Harran en Elisabeth B. Leyson*

**DE
JONGEN OP
HET HOUTEN KISTJE**

ISBN 978-90-225-6946-7
ISBN 978-94-6023-984-7 (e-boek)
NUR 402

Oorspronkelijke titel: *The Boy on the Wooden Box*
Oorspronkelijke uitgever: Simon & Schuster
Vertaling: Willem Verhulst
Omslagontwerp: Bart van den Tooren | BVDT
Zetwerk: Text & Image, Eexterveen

© 2013 by the Estate of Leon Leyson

Kaart © 2013 Drew Wills

© Foto's: pagina 197 (boven) en 199 (onder links van Adrienne Helitzer, met dank aan *Schindler's Legacy*; pagina 203 (midden) van Jeanine Hill, met dank aan Chapman University; pagina 203 (boven) met dank aan Nancy Chase. Alle andere foto's met dank aan Elisabeth B. Leyson.

© 2014 voor de Nederlandse taal Meulenhoff Boekeryj bv,
Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

DENEMARKEN

Bremerhaven

Berlijn ●

DUITSLAND

Wetzlar

Groß-Rosen

● Praag

Brün

19

38

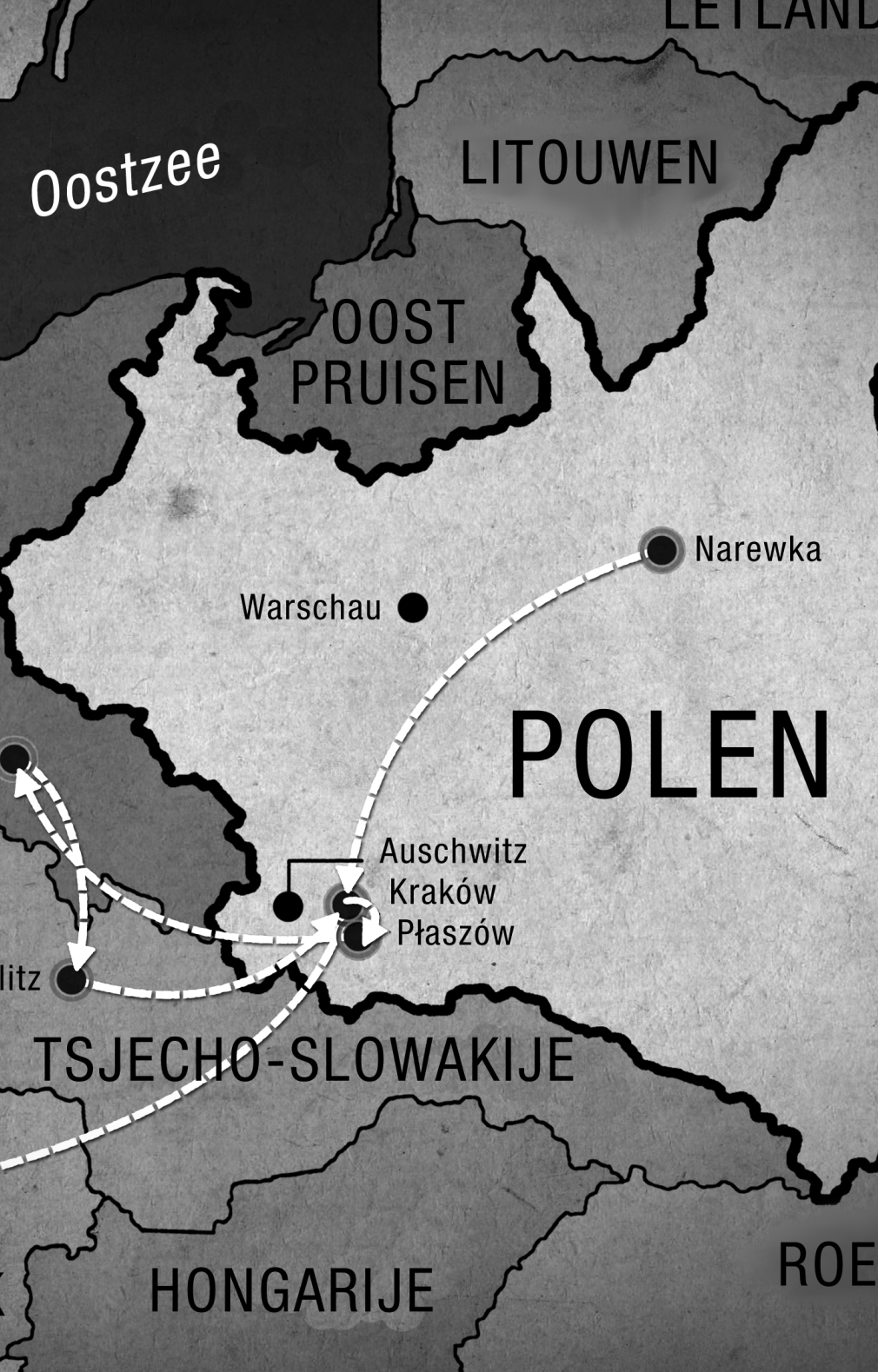

POLEN

Vooroorlogse
grenzen

Salzburg

OOSTENRIJK

Oostzee

LITOUWEN

OOST
PRUISEN

Warschau ●

● Narewka

POLEN

Auschwitz
Kraków
Płaszów

litz

TSJECHO-SLOWAKIJE

HONGARIJE

ROE

PROLOOG

IK MOET BEKENNEN DAT MIJN HANDPALMEN ZWEETTEN en dat mijn maag in opstand kwam. Ik had geduldig in de rij staan wachten, maar dat hield niet in dat ik niet zenuwachtig was. Ik was als volgende aan de beurt om de hand te schudden van de man die vele malen mijn leven had gered... maar dat was jaren geleden. Nu vroeg ik me af of hij me zelfs maar zou herkennen.

Eerder op die herfstdag in 1965 had ik onderweg naar het vliegveld van Los Angeles bij mezelf gezegd dat de man die ik op het punt stond te ontmoeten zich mij misschien niet zou herinneren. Ik had hem twintig jaar geleden voor het laatst ontmoet, en die ontmoeting had plaatsgevonden in een ander werelddeel en onder heel andere omstandigheden.

Ik was toen een broodmagere, uitgehongerde jongen

van vijftien, die niet groter was dan een jochie van tien. Nu was ik een volwassen man van vijfendertig. Ik was getrouwd, ik was Amerikaans staatsburger, Korea-veteraan en docent. Terwijl anderen zich naar voren begaven om onze gast te begroeten, hield ik me op de achtergrond. Ik was tenslotte de jongste uit onze groep, en het was niet meer dan terecht dat degenen die ouder waren me voor zouden gaan. Om eerlijk te zijn: ik wilde mijn teleurstelling zo lang mogelijk uitstellen als de man aan wie ik zoveel te danken had zich me niet zou herinneren.

Maar in plaats van teleurgesteld voelde ik me opgebeurd door zijn hartverwarmende glimlach en zijn woorden: ‘Ik weet wie je bent!’ zei hij met een twinkeling in zijn ogen. ‘Jij bent “kleine Lejzon”’

Ik had kunnen weten dat Oskar Schindler me nooit teleur zou stellen.

Op die dag dat we elkaar terugzagen, wist de wereld nog steeds niets over Oskar Schindler, en ook niet over zijn heldendom tijdens de Tweede Wereldoorlog. Maar de mensen op het vliegveld waren daarvan wel op de hoogte. Wij allemaal, en meer dan duizend anderen, hadden ons leven aan hem te danken. Wij hadden de Holocaust overleefd dankzij de enorme risico's die Schindler had genomen en de steekpenningen en de geheime afspraken die hij had gemaakt om ons, zijn Joodse arbeiders, voor de gaskamers van Auschwitz te behoeden. Hij

gebruikte zijn verstand, zijn hart, zijn ongelooflijke slimheid en zijn kapitaal om ons leven te redden. Hij was de nazi's te slim af door vol te houden dat wij van het grootste belang waren voor de oorlogsinspanningen, ook al wist hij dat velen van ons, onder wie ikzelf, helemaal niet over de vaardigheden beschikten waar ze iets aan hadden. Zelf kon ik alleen door op een houten kistje te gaan staan bij de knoppen van de machine die ik moest bedienen. Dat kistje bood me een kans om te laten zien dat ik nuttig was, een kans om in leven te blijven.

Het is haast niet te geloven dat ik de Holocaust heb overleefd. Er waren zo veel dingen in mijn nadeel en bijna geen in mijn voordeel. Ik was maar een jongen; ik kende niemand die me kon helpen; ik beschikte niet over vak-kennis. Maar er was toch één ding in mijn voordeel dat al dat andere overtrof: Oskar Schindler vond dat mijn leven waarde had. Hij vond het de moeite waard mij te redden, zelfs al bracht hij zijn eigen leven in gevaar door mij de kans te geven in leven te blijven. Nu is het mijn beurt om voor hem te doen wat ik kan, en jullie te vertellen over de Oskar Schindler die ik heb gekend. Ik hoop dat hij in jullie herinnering voortleeft, net zoals ik dat altijd in de zijne heb gedaan. Dit is ook het verhaal van mijn leven, over hoe onze levenspaden elkaar hebben gekruist. In de loop van dit verhaal maken jullie ook kennis met mijn familie. Zij hebben ook hun leven in de waagschaal gesteld om dat van mij te redden. Zelfs op de ergste mo-

menten gaven ze mij het gevoel dat ze van me hielden en dat mijn leven waarde had. Voor mij zijn zij ook helden.

IK RENDE BLOOTSVUETS OVER DE WEI IN DE RICHTING van de rivier. Toen ik eenmaal onder de bomen stond, trok ik snel mijn kleren uit, greep mijn favoriete laaghangende tak, hield me er heen en weer zwaaiend aan vast tot ik boven de rivier hing en liet los.

Een volmaakte landing!

Terwijl ik me in het water voort liet drijven, hoorde ik een plons en even later nog een. Twee van mijn vrienden waren ook gekomen. Even later klauterden we de rivier uit en renden terug naar onze lievelingstakken om helemaal van voren af aan te beginnen. Als er stroomopwaarts houthakkers aan het werk waren die ons plezier dreigden te bederven door net omgehakte boomstammen stroomafwaarts naar de zagerij te sturen, pasten we ons snel aan door ieder op een stam op onze rug te gaan

liggen en naar het zonlicht te kijken dat door het bladerdak van eiken, sparren en dennen viel.

Het deed er niet toe hoe vaak we dit deden, ik kon er nooit genoeg van krijgen. Soms droegen we op die hete zomerdagen een zwembroek, tenminste als we dachten dat er volwassenen in de buurt zouden kunnen zijn. Meestal hadden we helemaal niets aan.

Wat deze wilde avonturen nog opwindender maakte, was het feit dat mijn moeder me had verboden naar de rivier te gaan.

Ik kon tenslotte helemaal niet zwemmen.

's Winters hadden we net zo'n pret bij de rivier. Mijn oudere broer Tsalig hielp me bij het maken van schaatsen van allerlei materialen, zoals restjes metaal die we bij onze opa de smid weghaalden en stukken hout uit de brandhoutstapel. We waren bij het maken van onze schaatsen erg vindingrijk. Ze waren primitief en log, maar je kon erop schaatsen! Ik was klein maar vlug; ik hield ervan om met de grotere jongens over het hobbelige ijs te racen. Op een keer schaatste David, mijn andere broer, op dun ijs en hij zakte erdoor. Hij kwam in de ijsskoude rivier terecht. Gelukkig was het water op die plaats ondiep. Ik hielp hem uit het water en we renden naar huis om onze drijfmaten uit te trekken en bij de haard te ontdooien. Zo gauw we warm en droog waren, renden we terug naar de rivier voor nog meer avonturen.

Het leven leek een zorgeloze reis zonder einde.

Zelfs de engste sprookjes konden me dus niet hebben voorbereid op de monsters waarmee ik amper een paar jaar later te maken kreeg, de keren dat ik op het nippertje zou ontsnappen, of de held die mijn leven zou redden maar die zelf als monster was vermomd. Mijn jonge jaren bereidden me op geen enkele manier voor op wat me te wachten stond.

Mijn doopnaam is Leib Lejzon, maar ik sta nu bekend als Leon Leyson. Ik ben geboren in Narewka, een plattelandsdorp in het noordoosten van Polen, in de buurt van Bialystok, niet ver van de grens met Wit-Rusland. Mijn voorouders woonden daar al generaties lang; al meer dan tweehonderd jaar, om precies te zijn.

Mijn ouders waren eerlijke, hardwerkende mensen die leefden van het geld dat ze zelf verdienden en verder van niemand iets verwachtten. Chanah, mijn moeder, was de jongste van vijf kinderen: twee dochters en drie zoons. Haar oudere zus heette Shaina, wat in het Jiddisch ‘mooi’ betekent. Mijn tante was inderdaad een schoonheid; mijn moeder niet, en dat had gevolgen voor de manier waarop iedereen – ook hun eigen ouders – hen behandelde. Hun ouders hielden ongetwijfeld van allebei hun dochters, maar Shaina werd geacht te mooi te zijn voor lichamelijke arbeid en mijn moeder niet. Ik weet nog dat mijn moeder me vertelde dat ze emmers water moest brengen naar de mensen die op de akkers werkten. Het was erg warm; de emmers waren zwaar, maar uiteindelijk bleek deze taak

haar geluk te brengen – en mij ook. Daar, op de akker, kreeg mijn moeders toekomstige echtgenoot haar voor het eerst in het oog.

Ook al nam mijn vader het initiatief voor hun verkeering, hun huwelijk moest door hun ouders worden geregeld, of althans die indruk wekken. Dat was toentertijd in Oost-Europa algemeen gebruikelijk. Gelukkig waren de ouders van beide kanten ingenomen met het feit dat hun kinderen zich tot elkaar voelden aangetrokken. Het stel trad al snel in het huwelijk; mijn moeder was zestien en Moshe, mijn vader, was achttien.

Voor mijn moeder was het huwelijksleven in vele opzichten gelijk aan het leven zoals ze dat bij haar ouders had geleid. Ze bracht haar dagen door met huishoudelijk werk, koken en voor haar gezin zorgen, maar in plaats van voor haar ouders, broers en zussen zorgde ze nu voor haar echtgenoot en weldra voor hun kinderen.

Als de jongste van vijf kinderen had ik mijn moeder niet vaak voor mezelf alleen, dus de tijd waarin mijn broers en mijn zus op school zaten en onze buurvrouwen op bezoek kwamen, was voor mij de fijnste tijd. Ze zaten stevast rond de haard te breien of kussens te maken van ganzenveren. Ik keek hoe de vrouwen de veren bij elkaar pakten en zorgvuldig in de kussenslopen stopten. Ze schudden dan voorzichtig met de slopen, zodat de veren gelijkmatig verspreid werden. Het was onvermijdelijk dat er daarbij wat dons vrijkwam. Het was mijn taak om de